

VEZÉRCIKKEK TÜKRE

AUTONÓM VAJDASÁG*

Vajdaság sorsa eddig egész történelme folyamán, minden belső gazdagsága mellett is, mostoha volt. A török hódoltság óta, azóta, hogy a különböző betelepülők lecsapolták a mocsarakat és termővé izzadták ezt a földet, a föld termékenységevel együtt megnőttek az aspirációk is erre a területre és azóta Vajdaság sorsa mindig gyarmati függés. Még a múlt Jugoszlávia idején mondta nagyon találóan egy vajdasági: „Mi építettük Bécsset, mi építettük Budapestet és most mi építjük Beográdot.” A Monarchia, Magyarország és a régi Jugoszlávia mindhárman csak gyarmatot láttak ebben a vidékben. Semmilyen fajtáját nem túrték az önrendelkezésnek, beleszólása nem lehetett nemcsak az őt kihasználó ország ügyeibe, de még saját ügyeiben sem volt szava. Amikor a múlt században a monarchia megalkotta, akkor kihasználása legjobb eszközének bizonyult a nemzetiségek torzsalkodása. Ezt szívtották is kártyakeverő politikájukkal. Vajdaság pedig míg belülről veszekedett, kifelé versenyt szolgált a különböző imperialista törekvéseket.

A megszállók kitakarodásával Vajdaság, először történelmében, nem hódító szándékok prédája. Először kérdezik meg saját sorsa felől. Az autonómia kérdése egyelőre ugyan még csak körvonalakban van meghatározva, de annyi bizonyos, hogy Vajdaság akarata ellenére, vagy tudta nélkül nem határoznak felőle. Ennek az autonómiának azonban nem az az értelme, mint a federatív egységek önrendelkező jogának. Vajdaság nem nemzet, hanem nemzetiségi vidék, ahol három szláv nemzetiség: szerben, horváton és szlovákon kívül magyarok és románok is vannak. Önállósága tehát nem lehet különállóság. Vajdaság önmagában nem állhat meg, hiszen akkor előbb-utóbb újra martalékává válna esetleges későbbi hódító szándékoknak. Pedig ezekből a hódító szándékokból már elege van, nem akar többé gyarmat lenni, nem akar mostohagyermek lenni. Mai autonómiája önkéntes csatlakozást jelent vala-

* A Szabad Vajdaság minden száma közölt aláírás nélküli vezércikket. Nincs aláírva az itt közölt sem, de szerzője valószínűleg az akkori főszerkesztő, Kek Zsigmond volt.

mely föderatív egységhez. Ez az önkéntes, önrendelkező hovatartozás pedig azt jelenti, hogy nem függvénye, nem gyarmata akar lenni valami kihaló hatalomnak, hanem támaszkodni kíván erősebb bátyjához, akinek testvériségről meg van győződve. Mert ez a különbség az elmúlt Jugoszlávia és a mai között: a régi Beograd és az új között. A mai Beograd és a mai Szerbia népfelszabadító harcában nemcsak a megszállók ellen fordult, hanem azok ellen is, akik a régi Jugoszláviában uralkodtak és mindenki mást eszköznek, gyarmatnak tekintettek. Szerbia ma Jugoszlávia minden népének szabadságáért és egyenlőségéért harcol, s ezért támaszkodhatunk reá, mint erősebb bátyánkra.

Ne felejtjük el azonban azt, hogy csak úgy rendelkezhetünk magunk felett, ha egységesek vagyunk, ha Vajdaság nemzetiségei egymáshoz közelednek. Amíg meghasonlások vannak közöttünk, addig nem értünk meg arra, hogy határozzunk sorsunk felett. Az annyiszor kijátszott népeknek, ennek az annyiszor megosztott földnek, végre tudnia kell mit akar: Vajdaságnak azzá kell válnia kicsiben, ami Jugoszlávia nagyban: népek és nemzeti kisebbségek egységének és testvériségének mintájává. És ahogy most köröskörül népi demokratikus országok határolnak, ahogy kívülről nincs hódító szándék, úgy legyen belülről is egység, egyakarát és testvériség. Ha már nem vagyunk mostohagyermekai másoknak, ne legyünk mostohái önmagunknak.

(1945. január 24.)

MUNKÁSOK IGAZGATJÁK A GYÁRAT

Új törvényt hozott a napokban a Szövetségi Szkupstina: az állami vállalatoknak és felsőbb gazdasági társulásoknak a munkaközösségek általi igazgatásról szóló törvényt. Ezzel nemcsak munkásosztályunk kapott elismerést munkájáért, hanem a világ munkásmozgalma is új vívmánnyal gazdagodott.

Soha még egyetlen szocialista országban sem hoztak törvényt arról, hogy a gyárak dolgozói, a munkások irányítják gyárukat, megszabják termelési feladatát, és ily módon közvetlenül részt vegyenek az állam gazdasági életének kormányzásában. Mi sem bizonyítja jobban ezt, mint az, hogy a Szovjet Szövetségben, ahol 31 évvel ezelőtt győzött a nagy októberi forradalom, a munkásoknak csak arra van joguk, hogy dolgozzanak, az irányítás pedig kizárólag a bürokratikus államapparátus szerveinek kezében összpontosul.

Nálunk más a helyzet. Pártunk, Tito elvtárssal az élen, mindent megtett azért, hogy dolgozzunk, a munkások és parasztok elsajátítsák a vezetést, megtanulják kormányozni szocialista hazájukat. Az új törvényt csak újabb lehetőség nyílik arra, hogy valóban urai legyenek gyáraiknak.

Ezzel szabad népeink szabad hazájában hozzáláthatunk a „munkásoknak a gyárat!” munkásmozgalmi jelszó gyakorlati megvalósításához. Ez pedig azt jelenti, hogy szocialista fejlődésünk jelenlegi fokán megkezdődhet az állam elhalásának folyamata, és pedig oly módon, hogy az állam gazdasági funkcióját fokozatosan átruházzuk a munkaközösségekre.

Az új törvény, amely Tito elvtárs szavai szerint: „a Népszkupstina legjelentősebb történelmi cselekedete, a termelészközök államosításáról szóló törvény meghozatala óta”, egyúttal szocialista demokráciánk fejlesztésének újabb biztosítéka. A munkaközösségek a munkástanácsok útján cselekvően részt vesznek gyárak és üzemük irányításában. Egyszerűen beleszólnak mindenbe, ami a termeléssel összefügg. Ez pedig még inkább arra serkenti majd a dolgozó embereket, hogy gyorsítsák a termelést, növeljék a termelékenységet, és minél több és jobb árut állítsanak elő a szocializmus építői számára.

Dolgozóink már eddig is bebizonyították, mire képesek a Terv megvalósításáért vívott munkacsatában. Nap mint nap félreérthetetlenül tanúságot szolgáltatnak szilárd elhatározásukról, hogy diadalra viszik a szocialista országépítést hazánkban. Munkaeredményeikben már megnyilvánult, hogy a maguk erejéből, leküzdve minden nehézséget, szilárdan haladnak előre megkezdett útjukon. Már vizsgát tettek a termelés irányításából, mégpedig sikerrel. Ezt az év elején szervezett munkástanácsok eddigi tevékenysége is megmutatta. Gyümölcsöző munkájukból, amely az új törvény meghozatala előtt inkább tanácsadásból állott, világosan következtethetünk arra, mennyire megállják helyüket, mennyire meg fognak felelni irányító szerepüknek az új törvény életbeléptetése után.

A munkástanácsok megszervezése, mint a termelés irányításának új formája, egyike a legforradalmibb intézkedéseknek hazánkban, Tito Jugoszláviájában. Forradalmi azért, mert tág teret nyújt a munkásoknak a termelés irányításában, lehetővé teszi, hogy a társadalmi tulajdon az alacsonyabb állami tulajdonból magasabb szocialista tulajdonná fejlődjön, amelyet nem az állami tisztviselők, hanem a munkaközösségek irányítanak az egész társadalom nevében. Forradalmi ez az intézkedés azért is, mert fokozatosan átruházza az állam gazdasági vezető szerepét a javak termelőire, a munkásokra.

Természetesen ez az átalakulás nem történik máról-holnapra, hanem fokozatosan, és csak akkor valósul meg teljes egészében, ha dolgozóink minden tekintetben úrrá lettek a termelési-technikai folyamat irányítása felett. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a gyárak és üzemek munkásai emelik szakmai és kulturális színvonalukat, fejlesztik a termelési erőket. E téren a szakszervezetek nyújtanak nagy segítséget a dolgozóknak, mivel a munkástanácsok megszervezésével felszabadulnak a termeléssel kapcsolatos ügyek intézése alól, és minden erejükkel hozzáláthatnak a dolgozók kulturális színvonalának emeléséhez.

Mindent összevetve, az állami vállalatoknak és felsőbb gazdasági társulásoknak a munkaközösségek általi igazgatásról szóló törvény meghozatala még inkább meggyorsítja a szocializmus építését hazánkban.

REHÁK László

(1950. július 4.)

AZ IRODALMI VITA

lapunk hasábjairól belopta magát az előadói termekbe, klubokba, tanári szobákba, és ki tudja még hová nem. Mai vitacikkünk íróját a múlt héten Adára hívták, fejtse ki véleményét és magyarázzon meg egyet s mást, s azóta újabb meghívást is kapott. Szép és gyors karriert futott be ez az eszmeesere, alig néhány hónappal ezelőtt jelentkezett csak szégyenlősen, jórészt pusztá pro és kontra megjegyzések formájában levelező rovatunkban, hogy nem sokkal később helyet követeljen magának irodalmi oldalainkon, és felbuzdítva esztétáinkat folyjon és kristályosodjon szakadatlanul, most már élő vitaestekké elevenedve.

A tény örvendetes. Nemcsak mivel ritka mifelénk és magyarul a művészeti vita általában, noha nemhogy gátolná valaki vagy valami, sőt egyre hiányolják minden vonalon. És nemcsak mivel tömegesebben kapcsolódnak bele az olvasó és előadásokra járó hallgatók, főleg pedig az olykor praktícizmusba fúló tanügyi munkás is; az az olvasó, hogy maradjunk a lapnál, aki azelőtt nagyobbára csak akkor írt levelet újságának, ha nem kapta meg idejében a gyermekpótlékot, vagy szövevényes jogi ügybe bonyolódott. Kapóra jött ez a diskurzus azért is, és talán főleg azért, hogy felvesse az esztétikai nevelés időszerűségét, a szépnek felfogásához és átéréséhez vezető út akadálytalanításának szükségességét, a sokoldalúan fejlett személyiség kialakításával kapcsolatos problémákat.

Irányelveink világviszonylatban is páratlan lehetőséget nyújtottak e tekintetben. A Kommunista Szövetség programja ellenez mindennemű adminisztratív beavatkozást: a tudományos, művelődési, és művészeti életbe, és nem propaganda célokból, hanem a haladás igazi érdekeinek védelmében szállt síkra a Párt az alkotás valóságos szabadságáért.

Az alkotók, mondjam így is: a hivatásosak, szakmai bennfentesek számára eszményibb állapotot aligha teremtettek valahol. Az „amatőr”, értsd alatta ezúttal: olvasó, aki különben a művészet éppoly fontos tényezője, mint az előbbieket, az irodalmat, képzőművészetet, zenét természetesen csak mellékfoglalkozásként űző és követő közönség helyzete azonban némileg más, jóllehet ő is tudja, hogy szellemi életünk éghajlata sohasem volt kedvezőbb a fellendülésre. Ő nyilván nem olyan otthonos az esztétika tudományában, mivel idejét és értelmét leköti hét-

köznapi foglalkozása. Az iskola pedig, még ha fiatalabb is, sokat bírált régies tananyagával nem képezte ki arra, hogy éppolyan szabadon válogasson a művészeti irányzatok közül, mint az alkotó. Az új hazai irodalmon kívül, kisebbségi könyvkiadásunk és behozatalunk minden erőfeszítése ellenére is főleg csak klasszikusokkal láthatja el, ami különben szintén jó ha van. És végül a külső, külföldi hatás se segíti hozzá, hogy megismerje, fölfogja, vagy elvesse a régi vagy akár a modern irodalmat, ha már ennél tartunk, ezt vagy azt az irányzatot és általában, hogy élvezhesse mindazt, válogathasson mindabból, amit a korszerű világ számára produkál. Jóllehet a dolog roppantul izgatja. Arról az említett adai előadásról a jelenlévők egy része távozott csak el, amikor az előadó lejött a pódiumról. A többi ott szorongott tovább körülötte, s ostromolta kérdésekkel, zsebében és kezében versekkel, novellákkal, idézetekkel.

De szedjük össze a szertefutó gondolatok fonalát és próbáljunk következtetni. Az ízlés nevelése, a kérdések tisztázása az olvasókban és alkotókban egyaránt, mint látjuk, napjaink témája. Ebből a szempontból ismét csak örülhetünk a noviszádi magyar tanszék létrehozásának és működésének, remélve, hogy e nélkülözhetetlen intézmény révén gyorsabban változik és rendeződik, hasonul majd a követelményekhez az iskolákban az irodalmi oktatás. Ebből a szempontból és továbbá nem érdektelen emlegetni esztétikai irodalmunk, irodalmi folyóiratunk, újságjaink és a noviszádi rádió irányú szerepének fontosságát, mivel — tanszékünkkel együtt — olyan egyetlen kultúrtényező magyar nyelvterületen, amelyek minden diktátumtól, és dogmatikus döntőbíróktól mentesen foglalkozhatnak tudománnyal és művészettel, vezetői és munkatársai lelkiismerete, humanizmusa, igazságszeretete szerint és szabadon. És ebből a szempontból szintén nagyon fontos az élő kultúrmunka ide ható része, a színház, a művelődési rendezvények, klubviták, népegyetemek, irodalmi estek, tárlatok, kiállítások stb. hatása. Példa erre a vajdasági művésztелеpek akciói a közönség körében. Százak kísérik figyelemmel a festők munkáját és szavait és gyűjtik az ismereteket, hogy élvezhessék a képzőművészetnek — az irodalomnál és zenénél is közvetettebb — nyelvét.

Tartozunk ezzel a vajdasági embernek, aki munkája és öngazgatása révén nemcsak anyagilag akar jobban élni, de — ki-ki igénye, képessége és ideje szerint — kulturáltságban, és ezen belül művészetkedvelésben sem szeretne megrekedni a századforduló ízlésénél, vagy modern alkotások esetében a sznobizmusnál.

(1960. október 23.)

VÉBEL Lajos

ÚTRAVALÓ

Ezerötszáz ember készíti diplomáciai útlevelét és csomagolja bőröndjét. Ezerötszáz ember, akiket hivatalos minőségben diplomatáknak, közgazdászoknak, politikusoknak és itt-ott katonáknak neveznek.

Ezerötszáz ember készül március második felében Genfben, hogy az ENSZ védnöksége alatt megtárgyalja a világgazdaság fejlődésének alapvető kérdéseit.

Kereskedelmi, mondjuk úgy, hogy világkereskedelmi tanácskozásként indult a dolog, ahol a kezdeti elképzelések szerint a Kelet—Nyugat közötti kereskedelem előmozdítását kellett volna szorgalmazni. Nem alapítván a feltevést, hogy ez a Kelet—Nyugat közötti tárgyalásként elképzelt tanácskozás a dolgok vaslogikája folytán talán az Észak—Dél megbeszélésévé alakul át. S az egyszerű kereskedésen túl elsősorban a világ egyetemes gazdasági gondjait viszi terítékre.

Lehet, hogy az első pillanatra furcsán hat a dolgok ilyen átalakulása. S talán az is, hogy egy ennyire felosztott át-átszabdalt és megosztott világban egyetemes világgazdasági ügyekről tárgyalnak. Áll ugyan a megállapítás, hogy az évszázadok át-átszabdalták és megosztották a világot. Nagy történelmi drámákat hívhatunk azonban tanúbizonysággul, hogy ez a felbontott világ és elsősorban talán a világgazdaság egyre több tanújelét adja, hogy mindez alatt és mindez mögött egy rendkívül erőteljes integrálódási folyamat játszódik le. Az első világháború megmutatta, a második pedig bebizonyította, hogy nemcsak a világbéke hanem a világpiac, tehát a világgazdaság is oszthatatlan, s a maga módján tör utat az új, integrálódási folyamatoknak.

Csakhogy ez az egész folyamat, az egyetemes nemzetközi közösség kialakulásának folyamata rengeteg ellentmondást hordoz magában, következményei pedig nem egyenlő súllyal nehezednek a népek és nemzetek vállára. Innen a rengeteg ellentét és ellentmondás a mai világ élő folyamataiban.

Jegyezzük csak meg, hogy az elmúlt száz esztendő alatt több mint megkétszereződött az emberiség, a világ ipari termelése azonban az ENSZ összesített adatai szerint körülbelül tizennyolcszorosára emelkedett. A fejlődés üteme jóval gyorsabb is lehetett volna, ha a nemzetek jövedelmének jó részét nem emésztik fel a fegyverkezési és háborús kiadások. A fejlődés aránytalanságának szemléltetéséül elég talán megemlíteni, hogy tizenöt esztendővel ezelőtt körülbelül tizenötezer munkórát fordítottak egy autó elkészítésére, ma pedig a jóval igényesebb személygépkocsit is elkészítik nem egészen ezer munkaóra alatt. Ezzel szemben jegyezzük fel talán Chile esetét. Nem azért, mert egyedülálló, hanem a maga módján szemlélteti, hogy népek és nemzetek a világ egyes részein (mindenekelőtt a déli féltekén), éppen a tudomány és a technika fejlődése folytán kerültek borzalmasan hátrányos helyzetbe. A század-

forduló tájékán Chile fedezte a világ nitrátszükségleteinek majd háromnegyedét. Azonban már a két háború között olyannyira fejlődött a vegyipar (mondani sem kell, hogy az északi félteke egyes országaiban), hogy a világ nitrátszükségleteinek nagy részét a „levegőből is”, tehát mesterseges úton fedezhették. Nem egészen mai keletű adatok mutatják, hogy Chile ma már csak mintegy 6 százalékban vesz részt a világ nitrátszükségletének fedezésében. Ugyanígy adatokat sorolhatnánk fel a kaucsuk, a kávé és megannyi olyan árucikk sorsának alakulásáról, amelyet első sorban a déli féltekén állítanak elő.

További szemléltetés helyett vessünk talán egy röpke pillantást a világra egy évszázad távlatából. Körülbelül száz esztendővel ezelőtt a világ jövedelmének 40 százaléka Ázsiában volt, Észak-Amerika alig 10 százalékát adta, Dél-Amerika 3 százalékát, az akkor még fiatalabb vén Európa pedig körülbelül 43 százalékát. Afrikát szinte alig említik az ENSZ tanulmányköteteiben, mert „egyáltalán nem számított tényezőnek”. Száz évre rá, tehát évszázadunk derekán, a világ összjövedelmének 30 százalékát Észak-Amerikában termelték, Dél-Amerikában alig 4 százalékát, a vénülő Európa pedig minden igyekezete ellenére egy százalékkal lejjebb csúszott, azaz a világ összjövedelmének 40 százalékát tarthatta meg magának, Ázsia katasztrofálisan lecsúszott ezen a ranglistán, mivelhogy a világjövedelem alig 20 százalékát adja, Afrikában vajmi keveset változott a helyzet.

Megváltozott tehát a mai világ gazdasági képe, összehasonlíthatatlanul más, mint — mondjuk — a századforduló idején volt.

Most azután ki-ki a maga módján mérlegeli ezt az új helyzetképet. Vannak szentimentálisok, akik a jótekonyság látszatát kelve, kenyeret, iskolát, kórházat és gyógyszert követelnek az elmaradottaknak. Vannak radikálisok, akik a világ szemébe kiáltják, hogy jól van ez így, s jobb lenne, ha még rosszabbul állna a helyzet. Eközben a régi jelszóra gondolnak, hogy „minél rosszabb, annál jobb”, azaz annál jobban kedvez a haladó mozgalmak forradalmasításának.

A jugoszláv képviselőház Szövetségi Tanácsának csütörtöki ülésén, amikor az útravalót készítették küldöttségünknek a világgazdasági értekezletre, ha nem is egészen új, de mindenesetre lényeges mozzanatokra világítottak rá. Látszik ezekből, hogy a jugoszláv képviselőházat nem a jótekonyság és a szentimentalizmus, még kevésbé az ultraradikalizmus vezérli, amikor síkraszáll azért, hogy a mai gazdasági és kereskedelmi világviszonyok jóval összetettebbek, mint hogy csupán megállapítsuk a világ kétharmadának ordító szegénységet, vagy egyszerűen kenyeret, iskolát és gyógyszert követeljünk az elmaradottaknak. Nemcsak azt hangsúlyozza, hogy a fejlődő országok problémáit csak a világgözösség együttes erőfeszítésével lehet megoldani, hanem nyíltan kimondja a fejlett gazdaságú országok felelősségét is. Világosan látszik ez a küldöttségünknek adott utasításokból, ahol a képviselőház Szövetségi Tanácsa ki-

mondja, hogy „a fejlett gazdaságú országok csak akkor fejleszthetik tovább sikeresen termelő erőiket, ha a fejlődő országok aktív tényezői lesznek a nemzetközi gazdasági viszonyoknak”. Még hozzá nem egy hatalmi, vagy ha úgy tetszik, nagyhatalmi függvényrendszerben, hanem elsősorban a bilaterális egyezmények és az ENSZ ellenőrzése alatt szervezett nemzetközi pénzelés révén.

S mindehhez hozzáfűzzük még, hogy Jugoszlávia is a genfi világ-gazdasági tárgyalás egyik kezdeményezője, akkor természetesen következik, hogy a jugoszláv képviselőház nem is készíthetett másmilyen útravalót Svájcba induló küldöttségének.

(1964. február 16.)

VARGA László

EGY SZÁL VIRÁG

Buzgón tanulnunk kellene a taglejtést, a pózt, hogyan nyújtjuk át az izzadó tenyerünk szorongásától kókadtt bokrétát.

Jobban össze kellene szednünk gondolatainkat, hogy a szokásos izgalom ne kuszálja össze a mondanivalót.

Esetlen mozdulatunk, fejhangos dadogásunk azonnal elárulja zavarunkat, s kínossá teszi a meghitt pillanatokot. Egyszerűen képtelenek vagyunk kellő méltósággal és nagyvonalúan felköszönteni az ünnepelet.

A régi japán festők szinte egész életükben gyakorolták a mesterfogást, hogy villámgyorsan, néhány leheletfinom ecsetvonással reggeli harmattól üde csokrot varázsoljanak a kifeszített selyemre.

A hajdani egzotikus poéták oly hajlékonyá finomították nyelvüket, hogy egy szóval egész mondatot fejeztek ki: szegfűvirágleheletzuhatag — tömörítették egy költői képbe a déli szélben bódító örömillatot árasztó szíromözönt.

A romantikus zeneszerzők hangszabályozó technikájukat oly fokra fejlesztették, hogy néhány akkordfűzérel érzékeltetni tudták az alig árnyalt hangulatváltozásokat.

A Szelam, a bűbajos napkeleti virágnyelv külön jelentőséget kölcsönzött minden virágnak, hogy hangos szónál ékebben titkos vallomást közvetítsen, hírnöke legyen a legrejtettebb érzelmeknek.

A rokokó világ gáláns álomlovagjai metszett velencei tükör előtt illeggették magukat naphosszat, hogy tetszetős küllemük megnyerő reverenciával párosuljon.

Igy valahogy illene felkészülnünk, ügyeskedünk, hogy díszes mezt öltve az emelkedettség révületében a beszéd ne csapjon át közhelyes pártoszba, a mozdulat meg suta gesztusba.

Ilyen illemiskolát sajnos nem jártunk ki, ezért a nyájas szónoklatot,

a magabiztos fellépést félszegen felkínált virág helyettesíti: a pártnak ötvenedik születésnapján!

S ha a bonton-tudók szerint netán megszegtük az illetan parádé-szabályait, egyben biztosan nem tévedhetünk: a virág színének megválasztásában. Ezért a május elsejei önfeladtságban a jelképes ajándéknak, a szegfűnek élénk pirosa múltat, jelent, jövőt idézve emlékeztet:

- a bitófák, börtöncellák, csaták vérbíborára;
- az ellenségtől felforgatott városok, felperzselt falvak lángrojtjére;
- a győzelmek zászlódszének lobogó-vörösére;
- a munkasikerek és a vidám majálisok jókedv-kárminjára;
- és sohasem a megalkuvás, árulás, megtorpanás szégyenpírjára.

(1969. április 30.)

VUKOVICS Géza

MUNKÁSELLENŐRZÉS

A munkásellenőrzés bevezetésének gondolata, de gyakorlati megvalósítása is Lenin nevéhez fűződik. Az októberi forradalom után kiterjedt minden ipari és kereskedelmi vállalatra, bankra és közintézményre. A munkásellenőrzés fokozatosan munkásigazgatásba nőtt át. Ezt a folyamatot Lenin a szocializmus fő kérdésének tartotta. Még akkor is erről írt, amikor a fejlődés más irányt vett, vagyis amikor a gazdaság irányítása fokozatosan kicsúszott a munkások ellenőrzése alól, és az állami szervek kezében összpontosult.

Ezt a nyelvi kifogásolható munkásmozgalmi fogalmat — ami ugyan nem mellékes, de ebben az esetben talán másodlagos — újabban a pártvel vitte a köztudatba. Nálunk a külső és belső ellenőrzés viszonylag fejlett, társadalmunkban mégis elhatalmasodott a korrupció, a közvagyon dézsmálása, az élösködés, a tékozlás, a felelőtlen viszonyulás a munkához és a társadalmi eszközökhöz. A Társadalmi Könyvviteli Szolgálat adatai, a vállalati ellenőrök jelentései gyakran fiókban maradnak, legföljebb a munkástanácsok ülésére kerülnek „megfelelő magyarázat” kíséretében. Túlságosan elnéző, megalkuvó, agyonobjektivizált magatartás nyilvánul meg sok helyütt az úgynevezett negatív jelenségek hordozóival szemben, különösen akkor, ha ügyeskedéseikkel hasznot hajtanak a munkaszervezetnek. A visszaélések olykor legális, öngazgatási döntésekkel fedezett keretet kapnak, de — talán mondani sem kell, hogy az erkölcstelenség legalább annyira aláássa a társadalmi rendet, mint a nyílt törvénytelenkedés.

Ezen a helyzeten hivatott segíteni a munkásellenőrzés. Nem az állami szervekhez kapcsolódik majd, mint mondjuk, a Társadalmi Könyvviteli Szolgálat, nem is a vállalati munkástanácsokhoz és igazgatóságokhoz tar-

tozik, mint a hivatásos belső ellenőrök, hanem a társult munka alapszervezetének, a közvetlen termelők gyűlésének szerve lesz. Létrehozása, beindítása azonban késik, jóllehet ez is a pártlevélből származó feladatok közé tartozik. Ha másképp nem megy, akkor a pártszervezetekből kellene kiindulnia a kezdeményezésnek. Ez is elmarad. Valójában olyan jellegű huzavonáról, illetve ellenállásról van szó, mint amilyen a kommunista munkások aktívájának megalakulásakor nyilvánult meg. Az ellenvetés akkoriban az volt, hogy minek egy munkáspártban munkásaktíva. Az érvelés most is azonos: minek a munkásellenőrzés, amikor az alkotmányfüggelékek alkalmazásával, a társult munka alapszervezeteinek megalakulásával az öngazgatás egészen közvetlenné válik. Elvben ez így is van, de a gyakorlatból tudjuk, hogy a párttagság soraiban aránylag kevés a munkás, és hogy a közvetlen öngazgatás sem teljesedett még ki. Ezért a KSZ-nek ösztönöznie kell, a munkásosztálynak pedig fel kell karolnia minden módot, minden lehetőséget, amely arra irányul, hogy a közvetlen termelő befolyása a társadalom minden részében gyorsabban növekedjen.

Lenin a munkásellenőrzésről szóló dekrétumban többek között azt írta, hogy e szerveknek kivétel nélkül betekintést kell nyerniük minden üzleti könyvbe és dokumentumba, továbbá minden raktárba, áru- és anyagtartalékba.

Ha jobban meggondoljuk, a munkásellenőrzés célja nem is annyira az ellenőrzés — jóllehet ez sem mellékes —, hanem az, hogy a közvetlen termelők tájékozódjanak a tényleges helyzetről, és ennek birtokában egyrészt szembeszegüljenek azokkal, akik visszaélnek hivatalukkal és megbízatásukkal, esetleg arcátlanul nyereszkednek is, másrészt pedig, hogy növeljék befolyásukat.

(1973. március 25.)

KALAPIS Zoltán

NOVEMBERI EMLÉK

Mikor először ünnepeltük hazánk születésnapját, Vajdaság városaiban és falvaiban nem nagyon világított a villany. A szerémségi arcvonalon és a Duna mellett dörögtek a fegyverek. Csak arrafelé mentek szórva nyosan a vonatok; tartományunk mozgósítható javait, tartalékait és minden erőforrását a felszabadító háború szolgálatába parancsolta a szükség.

A front mögött az új népi hatalom tapasztalatlan szervei, a népfelszabadító bizottságok hatalmas gondokkal küzdöttek. A sok fontos feladat között — a romok eltakarítása, a közigazgatás megszervezése, a termelés, a közlekedés beindítása, a városok ellátásának rendezése — az áramszolgáltatás helyreállítása egyike volt a legsürgősebbeknek.

Villany nélkül — az idősebbek tapasztalhatták, a szétszórt szállások népei bizonyíthatják — elég sanyarú az élet.

Negyvennégy novemberében ez az erőforrásokban szegény sík vidék, ahol nincsenek kitermelhető erdők, ahol lomhán ballagnak a nagy folyók, és ahol akkor még a föld méhében szunnyadt a kőolaj és a gáz, kilátástalannak tűnő helyzetben volt. Szénről legfeljebb csak álmodni lehetett. A bányavidékekkel nem volt kapcsolat. A Dunán, a Tiszán kompok jártak. A hidak roncsokban heverték...

És mégis tenni kellett valamit, mégpedig rögtön, mert villany nélkül nemcsak nagyon sötét volt, hanem az élet egyéb folyamatai is lelassultak.

A közösségi ember, a szükség és a cél tudatában, közös erővel, összefogással sokat tehet, nagyot lendíthet a dolgokon. Am itt, Vajdaságban, különösen Észak-Bácskában a természeti környezet más lehetőséget nem kínált, mint Szenteleky Kornél jelképes akácait, a bácskai és bánáti szállások építkezésre és szerszámkészítésre szánt faanyagát. Egy nyirkos, csapadékos novemberi hajnalon fejszékkel és fűrészekkel elindultak a városból az emberek — munkások, diákok, alkalmazottak —, hogy végrehajtsák a szükség parancsát. Ezek voltak az első frontbrigádok. Alkonyatkor pedig megérkeztek a városba a rönkökkel, hasábfával megpakott szekerek. A rakományok paraszától kezdett újra működni, többek között, a zentai villanytelep.

Megjött a villany!

A népfelszabadító front első nagyméretű szervezett társadalmimunka-akciója nemcsak mélységesen humánus céljáról és tartalmáról nevezetes, hanem arról is, hogy először bizonyította gyakorlati példával a munkások és a földművesek, a falu és a város összefogásának fontosságát, hatékonyságát, szükségességét.

A villanyáram századunk csodálatos vívmánya: minél tovább megyünk a modern élet, a műszaki fejlődés útján, annál nagyobb a szerepe, jelentősége az emberi munkában, annál nehezebb nélküle élni.

A villanyáram csökkenti a földrajzi távolságokat, szorosabbra fűzi a kapcsolatokat a köztársaságok és a tartományok között, közelebb hozza egymáshoz az embereket, a nemzeteket és nemzetiségeket. Az összetartozás, az egymásra utaltság élő szimbóluma.

Harminckét esztendővel az első szabad novemberi ünnep után Vajdaságban ismét időszerű beszédtema a villany. Nincs belőle elég. Nincs elég belőle, pedig az egy főre jutó fogyasztás harmincötzöröse a negyedszázaddal ezelőttinek. Négy év múlva viszont a mostani szükségletek megkiszereződnek. Szédületes ütemű fejlődésről beszélnek ezek a viszonyszámok. Az áramfogyasztás növekedésével minőségileg megváltozott az emberek élete, megváltoztak a munka, a termelés feltételei, és az életszínvonal mostani mutatóit, mértékeit hiába hasonlítjuk a negyvenötös mutatókhoz, mértékekhez, nincs elfogadható viszonyítási alap.

Azonban Vajdaság erőforrásai ezeknek a szükségleteknek igen csekély hányadát elégítik ki. Kell a villany. Sokkal több kell.

A villanytól függ tartományunk nyilvános vitán megtárgyalt és elfogadott Középtávú fejlesztési tervének megvalósítása, a villanyáramtól függ több mint százharmincezer új munkahely megnyitása és a gazdasági fejlődés ütemének felgyorsulása. Negyvennégy novemberében az akácok feláldozásával a szükség kényszerű parancsát teljesítettük. Most, szerdától, a kölcsönjegyzés első napjától kezdve a jövő iránti kötelességünket teljesítjük.

(1976. XI. 29.)

PETKOVICS Kálmán

FORDULÓPONT

lesz-e a következő időszak a Jugoszláv Kommunista Szövetség tevékenységében, és egyben társadalmi-politikai és gazdasági viszonyaink további fejlődésében, mint annak szükségességét az elmúlt hét két álló napján át üléselő Központi Bizottság több tagja is hangoztatta felszólalásában, attól függ, mennyire lesz képes szembenézni önnön gyengeségeivel és mekkora erőt tud kicsiholni soraiból leküzdésükre. A hosszas előkészületek után megtartott ülést elvárásoktól feszülő érdeklődés övezte, nemcsak a széles párttagság, hanem a munkások, a dolgozók és a polgárok tömegeinek körében is.

Természetesen e tekintetben reálisnak kell maradnunk, nem a látványos fordulatok korát éljük. Olyan terhektől kell megszabadulnia pártunknak, s mindannyiunknak, ami hosszú időn át gyülemlert munkánkban, gyakorlatunkban: megalkuvás, ösztönszerűség, fegyelmezetlenség, következetlenség, bezárkózás, az egység hiánya és még megannyi szubjektív gyengeség. Ilyen körülmények között még inkább ránk nehezednek a társadalmi fejlődésünk ellentmondásaiból és az egyre aggasztóbb méreteket öltő gazdasági és politikai világválságból adódó problémák, amelyeknek megoldása és elhárítása a párt hatékonyabb és öngazgatási rendszerünk zökkenőmentesebb működése közepette sem lenne egyszerű dolog. Ilyen körülmények között külső és belső ellenségeink is — nacionalisták, anarcholiberalisták, unitaristák, dogmatikusok, újbálosok és hasonszőrűek — igyekeznek megragadni minden eszközt és alkalmat szocialista öngazgatásunk, nemzetünk és nemzetiségünk testvériségének és egységének, egyenjogúságának aláásására.

Összetett helyzetünkben még nagyobb súllyal esik latba a kommunisták felelőssége, a Kommunista Szövetségé, a Központi Bizottságé. Ennek tudatában hangzott el valamennyi felszólalás, sürgetve a tetteket, a helyzet mielőbbi gyökeres megváltoztatását. Erről az az adat is sugall valamit, hogy a kétnapos tanácskozás során a Központi Bizottság tagsá-

gának egyenegyede fejtette ki meglátásait, véleményét, álláspontját. A szó-
lásra emelkedők kivétel nélkül egyetértettek abban, hogy vissza kell állítani
a párton belül megbomlott egységet ahhoz, hogy hatékony és eredményes
akciót folytathasson számos problémánk orvoslására, és ahhoz, hogy széles
fronton mozgósítsa a dolgozó tömegeket. Az egység azonban nem a
nyilatkozatoktól, szavaktól függ, hanem tettekben nyilvánul meg, együt-
tes akcióban épül ki és szilárdul meg — hangsúlyozták többen is. E két
dolog tehát összefügg, akció nem lehetséges egység nélkül, s egység sem
akció nélkül.

Az akcióegységnek azonban előfeltétele, hogy a párt, ezúttal pedig a
Központi Bizottság önbírálóan felmérje saját tevékenységét, hibáit, gyen-
geségeit, hogy feltárja azok okait, mert enélkül a gyakorlat megváltoz-
tatása, az annyit sürgetett fordulópont nem következik be.

S ha ebből a szemszögből vesszük szemügyre a Központi Bizottság
ülésén elhangzottakat, minden kertelés nélkül ki kell mondanunk, hogy
a felszólalások nem bővelkedtek önbírálatban. Mi több, Dušan Popović,
a Központi Bizottság vajdasági tagján kívül senki sem szólt arról, ho-
gyan látja saját szerepét és felelősségét e legmagasabb pártszerv eddigi
tevékenységében. Arról, hogy a Központi Bizottság munkájában milyen
hibákat és mulasztásokat észrevételez, s ezek kiküszöbölésére mit kellene
tenni, négy-öt felszólaló beszélt konkrétan, egyikőjük, Benák Pál
Zrenjaninból. De mindez annak érzékeltetésére szolgál csupán, hogy
mennyire szükséges, ugyanakkor még mindig milyen kevés a konkrét
bírálat a vitathatatlanul helyes meglátások és értékelések nyomán. Mert
mindazokat a jelenségeket, amelyeket megjelöltek — az egység megbom-
lását, a demokratikus centralizmus elvétől és gyakorlatától való eltérést,
a technobürokratikus hatalomgyakorlás újrajelentkezését, a munkatöbblet
elidegenítését és központosítását, az etatista bürokratikus viszonyok tér-
hódítását, a fórumközpontúságot, a vezérkedő magatartást, a bezárkóz-
zást, a föderális viszonyok éledezését a pártban, és így tovább — a
Központi Bizottság egy tagja sem vonta kétségbe.

Az elhangzottak között vannak dolgok, amelyek egyaránt előfordul-
nak vagy előfordulhatnak a pártalapszervezetek, a községi, tartományi,
köztársasági és a Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Bizottságá-
nak szintjén, de vannak jelenségek, mint például a föderális viszonyok
tünetei a pártban és ehhez hasonlóké, amelyek nem az alapszervezeti
gyakorlatból nőnek ki. Ezért a kétnapos tanácskozás befejeztével ho-
zott határozat egyik kitételéből következőleg a saját gyakorlat nagyító
alá helyezése során a magasabb pártszerveknek is, nem utolsósorban a
Központi Bizottságnak, mint minden kommunistának és pártszervezetnek,
erőt kell gyűjteniük ahhoz, hogy bírálóan felmérjék tevékenységüket,
eszmei-politikai felkészültségüket és akcióegységüket azoknak a felada-
toknak az elvégzésére, amelyeket szocialista öngazgatási fejlődésünk je-
lenlegi szakaszában a párt vezető szerepének megvalósítása megkövetel.

Ehhez a széles körű párttevékenységhez a Központi Bizottság XIII. ülésének határozattervezete szolgált kiindulópontul. Az a tény, hogy minden pártszervezet köteles elvégezni az elemzéseit és értékeléseit eljuttatni a Központi Bizottsághoz, megköveteli a kétmillió tagú tagság teljes aktivitását, amely hatalmas alkotó potenciál felszabadulását és erőteljes, mélyreható eszmei-politikai akció kibontakozását ígéri.

(1984. június 17.)

ERDÉLYI Károly